

Paerewa Paetae

Aronga	Tikanga ā-Iwi 3.5				
Ingoa	Te tātari i ngā pāpātanga o tētahi tūāhua o mua ki te iwi taketake				
Kaupae	3	Whiwhinga	5	Aromatawai	Ā-roto
Marau akoranga	Te Marautanga o Aotearoa				
Kokonga akoranga	Tikanga ā-Iwi				
Mana rēhita	Te rā i mana ai				
Te rā e arotakengia ai	Te rā i puta ai				

Te Hononga ki te Marautanga

I ahu mai tēnei paerewa paetae i te Taumata 8 o *Te Marautanga o Aotearoa*, i whakaputaina e Te Pou Taki Kōrero i te tau 2008.

Whāinga Matua

Te Ao Hurihuri

I roto i te whenu o Te Ao Hurihuri ka whakawhanake mōhiotanga te ākonga ki:

- 1 *Ngā pānga i waenga i te tangata me ngā tūāhua o mua, ngā whakapono me ngā whakaawenga i waihangatia ai te porihanga.*

Whāinga Paetae

Hītori

- 8.2 *E whakaata mai ana ngā tikanga o te wā i ngā āinga pāpori, ngā āinga ohaoha me ngā āinga tōrangapū hoki.*

E hono ana ki te Papa Whakaako mō te Tikanga ā-Iwi kei te pae tukutuku nei:

<http://tmoa.tki.org.nz/Te-Marautanga-o-Aotearoa/Taumata-Matauranga-a-Motu-Ka-Taea>

Te Hononga ki ngā Tikanga Aromatawai

Arā ngā Tikanga Aromatawai mō tēnei paerewa paetae, kei te:

<http://tmoa.tki.org.nz/Te-Marautanga-o-Aotearoa/Taumata-Matauranga-a-Motu-Ka-Taea>

Paerewa Paetae

Paetae Te tātari i ngā pāpātanga o tētahi tūāhua o mua ki te iwi taketake.	Ka whakamārama i te pūtake o tētahi tūāhua o mua, ā, ka matapaki i ngā rōpū e rongo ana i ngā pāpātanga o taua take. Ka matapaki i ngā hua, me ngā urupare o te iwi ki taua take, ka taunaki ai.
Kaiaka He kaiaka te tātari i ngā pāpātanga o tētahi tūāhua o mua ki te iwi taketake.	Ka matapaki i ngā hua whānui o te tūāhua o mua. Ka whakamārama i ngā urupare a te iwi me ūna hua, ka āta taunaki ai.
Kairangi He kairangi te tātari i ngā pāpātanga o tētahi tūāhua o mua ki te iwi taketake.	Ka whakatakoto i tētahi huarahi rerekē e pai atu ai ngā hua, ka āta taunaki ai.

Kōrero Āpiti

E whai ake nei ngā whakamārama o ngā tino kupu, kīanga rānei:

tūāhua o mua	<p>He tūāhua o mua e pāpā mai ana, pai mai, kino mai, ki tētahi iwi taketake. Hei tauira, ko:</p> <ul style="list-style-type: none"> • he hūnukutanga o te tāngata ki wāhi/whenua kē • ngā pakanga whenua, ā-iwi • ngā take o te taiao • ngā panonitanga kāwanatanga • te momotutanga, te whakakotahitanga rānei o ngā iwi • te tāmitanga o te iwi taketake e te iwi whakaeke (taipūwhenua) me ūna tini āhua, arā: • te raupatu me te muru • ngā kaupapa whakahānumi reo, tikanga hoki • te kawenga mai o te Rongopai (te Paipera Tapu) • te kāwhakitanga o ngā tamariki o ngā iwi taketake • te āinga o ngā hapori iwi taketake • te whakaroherohetanga o ngā whenua mō ngā iwi taketake.
ngā pāpātanga o tētahi tūāhua o mua	<p>Ngā hua pai, ngā hua kino rānei e puta ake ana i te tūāhua o mua. Hei tauira, ko:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ngā tikanga tuku iho, ngā mātauranga iwi taketake • te hauora me te toiora o te iwi • te whanaketanga o te mātauranga hou • te toronga ki ngā rawa taketake, hou hoki • te panoni o ngā kawenga a te tangata • te ngaronga o te tāngata/whenua/reo • te rawakore.

iwi taketake	Ko ngā iwi taketake puta noa i te ao e kīa ana he tangata whenua, inā hoki i tae i mua i ētahi katoa o ngā iwi o aua whenua kei reira e noho ana i tēnei wā.
ka taunaki ai	Me rapu ngā kōrero tautoko i te horopaki e tika ana, e whai mana ana hoki ki te rōpū e kōrerotia ana, inarā ngā kōrero e pā ana ki ngā whakapono me ngā mātāpono o taua rōpū.
ka āta taunaki ai	Ka whakamahi i ngā kōrero tautoko whānui hei taunaki i te whakatau whakaaro. Hei tauira, ko: <ul style="list-style-type: none"> • te uiui tāngata • ngā tuhinga hītori • ngā pūrongo moheni, nūpepa rānei • ngā raraunga • ngā waiata tawhito.

Tātari Kounga

- 1 Me mātua whakamana ngā Kaituku Akoranga me ngā Whakahaere Whakangungu Ahumahi e te Mana Tohu Mātauranga o Aotearoa ka rēhita ai i ngā hua ka puta mai i ngā aromataawai ki ngā paerewa paetae.
- 2 Ko ngā Kaituku Akoranga me ngā Whakahaere Whakangungu Ahumahi kua mana, ā, e aromataawai ana i ā rātou hōtaka ki ngā paerewa paetae, me uru rātou ki ngā pūnaha whakaōrite e tika ana mō aua paerewa paetae.

Ko te tohutoro ki te Mahere Whakamana, Whakaōritenga hoki

0233